

ԱՇՈՏ ԲԱՅԱԴՅԱՆ, տ.գ.դ., պրոֆեսոր

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան
տնտեսագիտության ինստիտուտի
գլխավոր գիտաշխատող

ԼԵՆԱ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ, տ.գ.թ.

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան
տնտեսագիտության ինստիտուտի
ավագ գիտաշխատող

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՄ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՈՊԵՐԱՏԻՎՆԵՐԻ
ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՀԵՏԱԳԱ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԼՈՒԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

Գյուղատնտեսությունը Հայաստանի տնտեսության առաջատար ոլորտներից է, որում ստեղծված նյութական բարիքների տեսակարար կշիռը երկրի համախառն ներքին արդյունքում ըստ 2008-2012թթ. միջին տվյալների կազմել է 17.9%: Միաժամանակ համեմատության համար նշենք, որ հանրապետության բնակչության 36.0%-ը, որոնք գյուղական համայնքների բնակիչներ են, իրենց եկամուտի մեծ մասը ստանում են գյուղմթերքների իրացումից և գյուղատնտեսությունում վարձու աշխատանքից: Սակայն այդ բնակիչներից ոչ բոլորն են իրենց մասնակցությունը բերում արտադրական գործընթացին և արդյունքում, այդ ոլորտի աշխատանքային ռեսուրսների ներուժի օգտագործման ցածր մակարդակի պատճառը գյուղացիական տնտեսությունների փոքր չափերն են, գյուղատնտեսական արտադրությունից ակնկալվող ցածր եկամտաբերությունը և կոոպերացիայի զարգացման դանդաղ ընթացքը: Այսօր, գյուղատնտեսությունում գերակշռում են ապրանքայնության և մրցունակության ցածր մակարդակ ունեցող գյուղացիական ընտանեկան տնտեսությունները: Ուստի, դրանց գործունեության բարելավման նպատակով կարևորվում է հանրապետությունում կոոպերատիվ շարժման խթանումը, որը մեծապես կնպաստի ոչ միայն գյուղատնտեսության ոլորտում էական առաջընթացի ապահովմանը, այլ նաև գյուղական բնակչության կենսամակարդակի բարձրացմանը և վերջինով պայմանավորված՝ բնակավայրերի ամրապնդմանը: Այս հիմնախնդրի լուծման համար կարևորվում է գյուղատնտեսական ապրանք արտադրողների միավորումը կոոպերատիվներում, որոնց մասնագիտացման ուղղություններն են՝

- արտադրանքի ստացում, պահպանում, տեղափոխում,
- գյուղատնտեսական արտադրանքի վերամշակում և իրացում,
- նյութատեխնիկական մատակարարում, առանց շահույթի ակնկալման,
- ֆինանսավարկային սպասարկում փոխադարձ հիմքերով,
- սպասարկում փոխադարձ ապահովագրական բազայի վրա, որը կնպաստի գյուղատնտեսության ողջ ունեցվածքի ապահովագրությանը:

Կոոպերատիվների զարգացման նպատակն է տարբեր ձևերի գործունեության խթանման միջոցով ապահովելու արտադրության ու սպառման բնագավառի խնդիրների արդյունավետ լուծումը, արտադրության արդյունավետության բարձրացումը և կոոպերատիվի անդամների եկամուտների ավելացումը:

Հայաստանում առավել նպատակահարմար է զարգացնել կոոպերատիվ կապերը գյուղատնտեսական արտադրանքի վերամշակման ոլորտում, հատկապես համատեղ օգտագործման տեխնիկա ձեռք բերելու և մարքեթինգային ծառայություններ մատուցելու ժամանակ: Միաժամանակ, ներկա պայմաններում գյուղացիական տնտեսությունների հիմնախնդիրներից են անասնապահական արտադրանքի, հատկապես կաթի իրացումը, քանի որ այն արագ փչացող է, իսկ

գյուղացիական տնտեսություններն էլ հեռու են իրացման շուկաներից, ուստի տվյալ պարագայում ապրանքային կաթի փոքր ծավալի ժամանակ էլ տրանսպորտային ծախսերն ավելանում են: Հետևապես, այդ իրավիճակից դուրս գալու միակ ելքը դա կոոպերացման ուղին է, որի դեպքում կբարձրանա նաև արտադրության արդյունավետությունը, կընդլայնվի գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացումը՝ կորուստների կրճատման, որակի պահպանման, տրանսպորտային ծախսերի նվազեցման հաշվին:

Գյուղատնտեսության ոլորտի բարելավման առումով, արդեն 2012թ. մշակվել է «Հայաստանի Հանրապետությունում գյուղատնտեսական կոոպերացիայի զարգացման հայեցակարգի» նախագիծ, որով հստակեցվել են կոոպերացիայի խթանման քաղաքականության հիմնական ուղղությունները, և որին համահունչ էլ, ներկայումս հանրապետության գյուղատնտեսությունում ձևավորվել ու գործում են տարբեր ուղղվածություն ունեցող 140-ից ավելի կոոպերատիվներ՝ միջազգային կազմակերպությունների և վարկային ծրագրերի աջակցությամբ, մասնավորապես ԱՄՆ-ի գյուղատնտեսության դեպարտամենտի մարքեթինգի աջակցության ծրագրի, ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի, «Ագրոբիզնեսի և գյուղի զարգացման կենտրոն» հիմնադրամի, «ԱՄԶՈՐ»-ի, «ՕԶՍՖԱՄ»-ի և այլ կազմակերպությունների աջակցությամբ: Գործում է նաև «Գյուղատնտեսական ասոցիացիաների ֆեդերացիա» իրավաբանական անձանց միությունը, որը հիմնադրվել է 2001-ին և ունի 23 սպառողական կոոպերատիվներ, որոնցում ներառված են 1200 գյուղացիական տնտեսություններ: Համաշխարհային բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության» ծրագրի շրջանակներում հանրապետության՝ Արագածոտնի, Լոռու, Շիրակի, Տավուշի, Գեղարքունիքի, Սյունիքի 49 համայնքներում հիմնադրվել են «Համայնքների արոտօգտագործողների միավորում» սպառողական կոոպերատիվներ, որոնց տրամադրվում է աջակցություն՝ համապատասխան գործունեություն շարունակելու հնարավորություններ:

Հայաստանի կառավարության կողմից ներկայացված է գյուղատնտեսական կոոպերատիվների ձևավորման և դրանց գործունեությանը խթանող օրենսդրական հիմքերի կատարելագործմանն ուղղված միջոցառումներ: Այս նպատակով մշակվել է «Կոոպերատիվների օրենսդրական բարեփոխումներ ուղեցույցը Հայաստանի համար», որը ներկայացնում է կոոպերատիվների համար Հայաստանի և միջազգային օրենսդրությունը, ինչպես նաև օրենսդրական բարեփոխումների ուղղությունները, որոնցով պայմանավորված էլ պետք է ուսումնասիրվի ոչ միայն գյուղատնտեսության ոլորտը, այլ ընդհանուր կոոպերացիայի բնագավառը:

Կոոպերացիայի զարգացումը հանրապետության ագրարային հատվածի մրցունակության բարձրացման և գյուղական աղքատության կրճատման կարևոր ուղղություն է, որը կարիք ունի բազմակողմանի և հետևողական պետական աջակցության: Այս նպատակով անհրաժեշտ է իրականացնել.

1. Հանրապետության գյուղական համայնքներում գյուղատնտեսական կոոպերատիվների ձևավորմանն ապահովում:
2. Անասնապահական ուղղվածություն ունեցող բարձր լեռնային և սահմանամերձ համայնքներին աջակցություն:
3. ՀՀ գյուղատնտեսական տեխնիկայի ներմուծմանն ու հավաքակազմի աստիճանաբար նորացմանն ուղղված աշխատանքների իրականացում:

Այսինքն, գյուղատնտեսության տնտեսվարման ձևերի զարգացման համատեքստում միջոցառումները կնպատակաուղղվեն ինչպես կոոպերացիայի տարբեր ձևերի խթանմանը, այնպես էլ ոլորտում տարբեր ուղղվածություն ունեցող կոոպերատիվների համար օրենսդրության բարելավմանը՝ կապված դրանց ձևավորման և գործունեության բարենպաստ պայմանների ստեղծման հետ:

Հստակեցման առումով ավելի մանրամասն ներկայացնենք պետական աջակցության ուղղությունները:

1. Հանրապետության գյուղական համայնքներում գյուղատնտեսական կոոպերատիվների ձևավորմանն ապահովման բաժնում առաջարկվել են.

- հանրապետության գյուղական համայնքներում 20 կոոպերատիվի ստեղծում: Դրանցից արդեն ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության «Գյուղատնտեսության մարզային կենտրոն» ՓԲԸ-ների (ԱՄԿ) աջակցությամբ ՀՀ Կոտայքի մարզի՝ Սոլակ, Ակունք, Լոռու մարզի՝ Լուսաղբյուր, Տավուշի մարզի՝ Բերդավան, Սյունիքի մարզի՝ Դարբաս, Նորավան համայնքներում և Մեղրի քաղաքում ստեղծվել են 8 գյուղատնտեսական կոոպերատիվներ:
- գյուղատնտեսության ոլորտում գործող կոոպերատիվների կարողությունների հզորացմանն ուղղված միջոցառումներ: Վերջիններով պայմանավորված 37 համայնքի արտոգտագործողների միավորում սպառողական կոոպերատիվներին տրամադրվել են 105 միավոր գյուղտեխնիկա, այդ թվում՝ 15 կոոպերատիվի՝ 17 անիվավոր տրակտոր, 11 կոոպերատիվի՝ 14 մամիչ-բարդոցիչ և 25 կոոպերատիվի՝ 74 միավոր տարբեր գյուղգործիքներ, իսկ 12 համայնքի արտոգտագործողների միավորում սպառողական կոոպերատիվների համար 32 միավոր գյուղտեխնիկան գտնվում է մատակարարման փուլում,

2. Անասնապահական ուղղվածություն ունեցող բարձր լեռնային և սահմանամերձ գյուղական համայնքներին աջակցություն ցուցաբերելու առումով.

- իրականացնել հեռագնա արտոների անցանելիության ապահովման, ջրաբքիացման, դեգրադացված արտոների վերականգման, կաթի ընդունման և վերամշակման կարողությունների ստեղծմանն ուղղված միջոցառումների աջակցություն: Վերջիններիս համահունչ, շարունակվում է «Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության» վարկային ծրագրի շրջանակներում հանրապետության 6 մարզի (Արագածոտն, Լոռի, Շիրակ, Տավուշ, Գեղարքունիք, Սյունիք) 55 համայնքում արտավայրերի ջրաբքիացման համակարգերի շինարարական աշխատանքների կատարումը,
 - համայնքներում ստեղծված արտոգտագործողների սպառողական կոոպերատիվների կարողությունների հզորացման միջոցառումների իրականացում: Հանրապետությունում վերոնշյալ 6 մարզի 67 համայնքում հիմնադրվել են «Համայնքի արտավայրերի կառավարման և անասնապահության զարգացման» հանձնաժողովներ: Նշված մարզի 67 համայնքի համար մշակվել և Համաշխարհային բանկ է ուղարկվել «Համայնքի արտավայրերի կառավարման և անասնապահության զարգացման պլաններ»: 37 համայնքի արտոգտագործողների միավորում սպառողական կոոպերատիվներին տրամադրվել է 105 միավոր գյուղտեխնիկա (17 անիվավոր տրակտոր, 14 մամիչ-բարդոցիչ, 74 միավոր տարբեր գյուղգործիքներ),
 - հանրապետության 6 մարզում վերապատրաստված անասնաբույժներով, համապատասխան սարքավորումներով հագեցված անասնաբուժական սպասարկման կենտրոնների ստեղծում: «Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության» վարկային ծրագրով նախատեսված են Սյունիքի մարզի Խնձորեսկ համայնքում անասնաբուժական կենտրոնի կառուցման շինարարական, Արագածոտնի մարզի Արտաշավան համայնքում և Գեղարքունիքի մարզի Ճամբարակ համայնքում հողի նկատմամբ իրավունքի փոխանցման աշխատանքներ,
 - խորհրդատվական համակարգի միջոցով նորագույն տեխնոլոգիաների ներդրման, անասնաբուժական և տոհմային աշխատանքների բարելավման միջոցառումների իրականացում: Վերջինիս հասնելու համար, վերը նշված 6 մարզի 42 համայնքի ղեկավարների, արտոգտագործողների կոոպերատիվների նախագահների և այլ խորհրդի ներկայացուցիչների համար իրականացվում է ուսուցում՝ արտոգտագործման, կոոպերատիվի բյուջեի կազմման, ֆինանսական գործերի կառավարման բնագավառի և կարգավորող օրենսդրական դաշտի պարզաբանման և այլ հարցերով,
 - նախատեսված է 10 մարզում իրականացնել «Տեխնոլոգիաների գնահատման ծրագրեր»՝ նորարարական առաջարկությունները ֆերմերային տնտեսություններում տարածելու նպատակով:
3. Հանրապետության գյուղատնտեսական տեխնիկայի ներմուծմանն ու դրանց հավաքակազմի

աստիճանաբար նորացմանն ուղղված աշխատանքների իրականացում: Ուստի այդ առումով անհրաժեշտ է.

- գյուղատնտեսական տեխնիկայի ներմուծման նպատակով դրանք մատակարարող լիզինգային ընկերությունների և արտերկրյա արտադրողների հետ բանակցությունների վարում: Այսպես, Բելառուսի հանրապետության նախարարությունների և տեխնիկա արտադրող ընկերությունների հետ վարած բանակցությունների արդյունքում, ՀՀ կառավարության 2013թ. հունիսի 20-ի N 650-Ն որոշման հիման վրա բավականին ցածր գներով Հայաստան է ներկրվում գյուղատնտեսական տեխնիկա՝ 120 միավոր «Բելառուս» ՄՏՁ-82.1 մակնիշի տրակտորներ իրենց գյուղատնտեսական գործիքներով, որոնց իրացումն իրականացնում է «ՓՄՉ ներդրումներ» ունիվերսալ վարկային կազմակերպությունը՝ 9% տոկոսադրույքով,
- գյուղատնտեսական տեխնիկայի նկատմամբ գյուղացիական տնտեսությունների պահանջարկը բավարարելու նպատակով նախատեսվում է հանրապետություն ներկրել փոքր և մեծ հզորության տրակտորներ, հացահատիկահավաք և կերահավաք կոմբայններ,
- դրամաշնորհների և այլ աղբյուրների հաշվին գյուղատնտեսական տեխնիկայի ներմուծման հնարավորությունների օգտագործում: Դրանց արդյունքում հանրապետություն ներկրվող գյուղատնտեսական տեխնիկայի՝ տրակտորների, հացահատիկահավաք և կերահավաք կոմբայնների, տրակտորային կցասայլերի և գյուղատնտեսական գործիքների, կաթի պահպանման և վերամշակման սարքավորումների բաշխման ժամանակ առաջնահերթությունը տալ գյուղատնտեսական կոոպերատիվներին: Միաժամանակ, գյուղատնտեսական տեխնիկայի ներմուծման նպատակով չինական դրամաշնորհի տրամադրման և Ճապոնիայի կառավարության զարգացմանն ուղղված պաշտոնական օգնության ծրագրի իրականացում,
- օժանդակություն լիզինգային ընկերություններին՝ ՀՀ-ում դուստր կազմակերպություններ ստեղծելու և գործունեություն ծավալելու գործում: Ուստի այդ առումով, հանրապետությունում «Ռոսագրոլիզինգ» ԲԲԸ ենթակայությամբ դուստր կազմակերպություն ստեղծելու և գործունեություն ծավալելու համար, որը կարող է իրականացվել Մաքսային միությանը Հայաստանի անդամակցությունից հետո,
- գյուղացիական տնտեսություններին լիզինգային եղանակով գյուղատնտեսական տեխնիկա ձեռք բերելու վերաբերյալ համապատասխան տեղեկատվության տրամադրում:

Այսպիսով, հանրապետության գյուղատնտեսությունում ստեղծված իրավիճակին համահունչ ուսումնասիրման արդյունքները ցույց են տալիս, որ գյուղատնտեսական ոլորտի խնդիրների որոշակի մեղմացմանը կամ լուծմանը կարող են նպաստել ոլորտում կոոպերացման գործընթացի արմատավորումն ու զարգացումն՝ ունենալով նպաստավոր պայմաններ և ստեղծման մեխանիզմներ: Միաժամանակ, տնտեսական գործընթացների բարելավման առումով պետք է հստակ տեղ հատկացնել ագրարային ռազմավարությանը, որի միջոցով հնարավոր կլինի բացահայտելու կոոպերացիայի ձևավորման պետական աջակցության անհրաժեշտությունը և դրան հասնելու ուղիները, քանի որ դրանով իսկ գյուղատնտեսական կոոպերատիվների գործընթացը կբարձրացնի գյուղական բնակչության զբաղվածության մակարդակը, կավելացնի գյուղատնտեսական մթերքների ու դրանց վերամշակումից ստացվող արտադրանքի ծավալները, և դրանցով պայմանավորված՝ կավելանան բնակչության եկամուտներն ու երկրի պարենային անվտանգության ապահովման մակարդակը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՄ ԳՅՈՒՂԱՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՈՊԵՐԱՏԻՎՆԵՐԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ
ՀԵՏԱԳԱ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԼՈՒԾՄԱՆ ՈՒԴԻՆԵՐԸ

ԱՇՈՏ ԲԱՅԱԴՅԱՆ, *տ.գ.դ., պրոֆեսոր*
ՀՀ ԳԱԱ Մ. Զոհրաբյանի անվան
տնտեսագիտության ինստիտուտի
գլխավոր գիտաշխատող

ԼԵՆԱ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ, *տ.գ.թ.*
ՀՀ ԳԱԱ Մ. Զոհրաբյանի անվան
տնտեսագիտության ինստիտուտի
ավագ գիտաշխատող

Համառոտագիր

Հանրապետությունում կոոպերատիվի շարժման խթանումը մեծապես կնպաստի գյուղատնտեսության ոլորտում էական առաջընթացի ապահովմանը, ինչպես նաև գյուղական բնակչության կենսամակարդակի բարձրացմանը և գյուղական բնակավայրերի ամրապնդմանը: Խնդրի լուծման համար կարևորվում է գյուղատնտեսական ապրանք արտադրողների միավորումը մասնագիտացված կոոպերատիվներում, որոնք կարիք ունեն բազմակողմանի և հետևողական պետական աջակցության:

Ջարգացման համատեքստում միջոցառումները կնպաստակառնողվեն կոոպերատիվի տարբեր ձևերի խթանմանը և տարբեր ուղղվածություն ունեցող կոոպերատիվների օրենսդրության բարելավմանը: Կոոպերատիվի գործընթացը կբարձրացնի գյուղական բնակչության զբաղվածության մակարդակը, կավելանան արտադրանքի ծավալները, որի արդյունքում կբարձրանան բնակչության եկամուտները և երկրի պարենային անվտանգության ապահովման մակարդակը:

Բանալի բառեր. կոոպերատիվների ծափարում, կենսամակարդակի բարձրացում, արտադրության արդյունավետություն, պետական աջակցություն, տնտեսվարման ծափեր, օրենսդրական բարեփոխումներ, գյուղական համայնքներ:

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДАЛЬНЕЙШЕГО ФОРМИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВОВ В СЕЛЬСКИХ
ОБЩИНАХ АРМЕНИИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

АШОТ БАЯДЯН, *д.э.н., профессор*
главный научный сотрудник
Института экономики
им. М. Котаяна НАН РА

ЛЕНА ОГАНЕСЯН, *к.э.н.*
старший научный сотрудник
Института экономики
им. М. Котаяна НАН РА

Аннотация

Стимулирование кооперативного движения в республике способствует в основном обеспечению существенного прогресса в сфере сельского хозяйства, а также повышению уровня благосостояния сельского населения и укреплению сельских поселений. В решении задачи важное значение имеет объединение производителей сельскохозяйственной продукции в специализированные кооперативы, которые нуждаются во всесторонней и стабильной государственной поддержке.

В контексте развития мероприятия будут направлены на стимулирование развития разных форм кооперативов и улучшение законодательства о кооперативах разной направленности. Процесс кооперации повысит уровень занятости сельского населения, увеличит объемы производства, в результате чего возрастут доходы населения и уровень продовольственной безопасности страны.

Ключевые слова: формирование кооперативов, повышение благосостояния, эффективность производства, государственная поддержка, формы хозяйствования, законодательные реформы, сельские общины.

ISSUES ON ENSURING FURTHER FORMING OF COOPERATIVES IN RURAL COMMUNITIES OF ARMENIA
AND APPROACHES TO ADDRESS THEM

ASHOT BAYADYAN, *Doctor of Sciences (Economics)*
Chief Research Associate
M. Kotanyan Institute of Economics
National Academy of Sciences
Republic of Armenia

LENA HOVHANNISYAN, *Candidate of Sciences (Economics)*
Senior Research Associate
M. Kotanyan Institute of Economics
National Academy of Sciences
Republic of Armenia

Abstract

Promoting the cooperatives movement in the Republic will substantially ensure the significant progress to be reported in the agriculture, and increase in the quality of life (wellbeing) of rural residents, and strengthening of capacities/capabilities of the rural communities as well. In order to address these issues, uniting producers of agricultural products into specialized cooperatives is stressed that will need consistent and serious state support.

In the development framework the measures will be channeled to promote different forms of cooperatives and improvement of legislation regulating specialized cooperatives. Forming/ establishing cooperatives will increase the number of employed, quantity of goods produced, thus resulting in increase in population income and level of food safety.

Keywords: forming cooperatives, increase in the quality of life, production efficiency, state support, forms of cooperatives, legislative reforms, rural communities.